

Jacques Rancière

Mržnja demokracije

Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.

Tonči Kursar

U prošlom sam broju *Političkih analiza* spomenuo da smo sve izloženiji djelima kontinentalnih, uglavnom francuskih, filozofa politike. To nije neobično, jer i anglosaksonska politička teorija, doduše nevoljko, napušta reducirano shvaćanje politike kao borbe liberalne demokracije protiv poredaka koji su zastranili (preostali komunistički režimi, teokracije odnosno *rogue states* itd). Sve više demokracija postaje izvorište političkih problema i, sukladno tome, pojmovne zbrke. To je među prvima uočio Jacques Rancière, filozof čije je vrlo netipično viđenje demokracije znatno osvježilo teorijsku scenu.

O njemu se kod nas pisalo malo. Tek mu je Marijan Krivak u svojoj knjizi *Biopolitika: nova politička filozofija* (2008) posvetio pokoju stranicu. Istodobno postaje sve popularniji, jer je nedavno prevedena i druga njegova knjiga *Učitelj neznanice* (2010). Nije još pametno govoriti o komercijalnoj sudbini *Učitelja neznanice*, ali ako je *Mržnja demokracije* (2008) neko mjerilo, onda izdavač može trljati ruke. Štoviše, ako knjige odnosno ideje uopće imaju neki utjecaj na političko djelovanje, onda se to može reći za *Mržnju demokracije*. Njezin se izlazak poklopio sa svojevrsnom "provalom naroda" u Hrvatskoj, od "studentske pobune" 2009. do "seljačke bune" 2010, "pobune u Varšavskoj" i, možda vrhunca tih zbivanja, sindikalnog prikupljanja stotina tisuća potpisa građana za referendum o prijedlogu izmjena Zakona o radu. Odjednom su naslovnice vodećih dnevnih listova bile ispunjene zahtjevima ljudi za koje se nerijetko moglo pročitati da su "znojni" i "nepristojni" samoreklameri koji su, zapostavivši svoj "core business, grah i svinjske polovice", "uspjeli za svoje manipulacije pridobiti manje skupine umirovljenika i ponekog besposličara..." To nam, s jedne strane, pokazuje kako smo nesvikli na subjekte koji su otvorili pitanja koje pretplaćeni su-

Tonči Kursar, docent na Odsjeku za političku i socijalnu teoriju Fakulteta političkih znanosti. Predaje Uvod u političku znanost i Moderne teorije demokracije. E-pošta: tkursar@fpzg.hr

bjekti naše liberalne demokracije, vodeće političke stranke, nisu htjele, znale ili mogle otvoriti. S druge strane, "ekscesi" subjekta za koje se činilo da dolaze niotkuda bili su popraćeni upravo onako kako je Rancière pretpostavio – "mržnjom demokracije".

Što je zapravo mržnja demokracije? Tko bi uopće mogao mrziti demokraciju? Rancière je filozof, pa počinje s poznatom pričom iz davnine. On smatra da "opis demokratskog sela koji je prije dvije tisuće i petsto godina izradio jedan neprijatelj demokracije" i danas važi "kao vjeran portret čovjeka demokracije u doba masovne potrošnje i planetarne mreže" (47). Platon je taj neprijatelj demokracije koji je, kako je znano, pokazao da je demokracija politički poredak koji to nije. Ona je ustvari bazar ustroja poput "Harlekinove odjeće koju vole ljudi kojima je najvažnija stvar konzumacija zadovoljstava i prava" (46). Ipak, nije demokracija samo carstvo pojedinaca koji se utapaju u zadovoljstvima. Platonu je važnije da je demokracija potpuni preokret svih odnosa koji ustrojavaju ljudsko društvo: vladari oponašaju one kojima vladaju i obratno, žene su jednake s muškarcima, učitelj strahuje od učenika pa mu povlađuje, a i "konji i magarci, svjesni svoje slobode i dostojanstva, gurkaju na ulici one koji im ne daju da prođu". Rancière vrlo uživiljeno piše o Platonovu "nepripitomljenome demokratskom magarcu" koji i danas ima svoje pandane, što iznova nailazi na zasluženu mržnju.

Ovaj francuski filozof upozorava na to da se suvremena sociologija koja se bavi potrošačkim društvom služi jednim manevrom kojim želi spriječiti, navodno, veće zlo: da demokracija ne bude samo društveni oblik, nego i samo načelo politike, "načelo koje ustanovljuje politiku temeljeći 'dobru' vladavinu na njezinom vlastitom odsustvu utemeljenja" (48). Otkud odsustvo utemeljenja? Rancière opet upućuje na Platona koji ukazuje na postojanje izbora od "boga slučajnosti, ždrijeba, koji predstavlja demokratsku proceduru pomoću koje ljudi jednakosti odlučuju o raspodjeli mjesta" (51). Eksces je počeo činjenicom da različiti definirani plemenitaši teško podnose zakon ždrijeba, budući da žive od vrijednosti rođenja, starosti ili nauke. A demokracija odnosno ždrijeb, slučajnost, omalovažavaju te vrijednosti. Tu počinje avantura politika, ali i nemali problemi. Sad nije više samo riječ o pojedincu koji "ugađa požudi" i "kadšto besposličari" (Platon), nego o tome da je demokracija "anarhična ovlast, ovlast svojstvena onima koji više nemaju ovlasti kako za vladanje tako i da budu oni kojima se vlada" (58). Tako shvaćena demokracija očito nije ni vrsta ustanove ni oblik društva, a još je manje stanovništvo kao takvo, odnosno neka većina ili, recimo, radnička klasa. Njezin eksces proizlazi iz mnogima neprihvatljivog uvida da vladavine mogu počivati samo na vlastitoj kontingenciji.

S druge strane, uvijek su pri ruci rutinski modeli vladanja koji su "utemeljeni na ovoj ili onoj raspodjeli mjesta i mogućnosti" (59). S tim su u vezi ovlasti za vladanje. Prva je ljudsko ili božansko srodstvo, a druga je moć bogatstva. Obično prevladava kombinacija tih dviju ovlasti koja nije uvijek jasna, a tu priskače u pomoć i znanost. Takvu raspodjelu Rancière naziva policija ili redarstvo i suprotstavlja je politici. Ako takvi poreci teže biti nešto više od puke gerontokracije, oligarhije ili epistemokracije, njihova moć mora postati političkom. To je moguće samo posredništvom moći jednakih, onih "koji nemaju prirodne razloge za vladanjem nad onima koji nemaju prirodne razloge da se njima vlada" (59). Ta moć nije neko trabunjanje, jer se svaka sila

nastoji legitimirati. Dakle, svaka zapovijed mora poći od neke jednakosti onoga koji zapovijeda i onih kojima se zapovijeda. Na taj način "demokratski skandal" iskazuje upravo tu upletenost jednakosti u nejednakost, čime se utemeljuje zajednica. Sukladno tome, demokratski pokret teži smanjiti učinke onoga što Rancière naziva prirodnim svojstvima ili ovlaštenjima za vladanje, pa dolazi do premještanja granice javnoga, političkog i društvenog. Time se, primjerice, povijesno osporila policijska logika koja je neke subjekte po prirodi isključivala iz političkog tijela, odnosno česta dvostruka dominacija oligarhije u državi i društvu nad subjektima koji nisu imali dovoljno ovlaštenja za javnu sferu (najamni radnici ovisni o svojim šefovima, žene podčinjene volji muževa i dr.). U osnovi, demokratski pokret još uvijek ima dva cilja: širiti utjecaj "javnog čovjeka" na druga područja života zajednice i ponovno ustanoviti pripadnost svih javnoj sferi kojoj stalno prijete privatizacijski nasrtaji.

Jacques Rancière dojmljivo je ispisao *Mržnju demokraciju*, skrećući pozornost na vezu između jednakosti i (političke) slučajnosti. Odmah je jasno da je posrijedi izrazito autorsko, rijetko uspjele, zabavno uvezivanje gotovo svih onih koji u političkoj teoriji i praksi mrze ili jedva trpe političku artikulaciju naroda. Mislim da tu ima mjesta još makar za Joséa Ortegu y Gassetu. Vjerojatno se i u Platonovoj *Politei* mogu pronaći još otrovniji opisi turbulentnog karaktera ranoga "demokratskog čovjeka". Neovisno o tome, sve je počelo ismijavanjem "demokratskog čovjeka", koje traje sve do kritike suvremenog mu pobratima ("mladog, imbecilnog potrošača kokica, *safe sexa*, tele-stvarnosti..."). U posljednjih dvadesetak godina i sama je logika kapitalizma postala "obična posljedica poroka onih koji troše... jer je čovjek demokracije neumjereno biće, nezasićeni proždrljivac roba, ljudskih prava i televizijskih spektakla... (106). Slijedom te logike, taj uglavnom zapadni nezasićeni proždrljivac roba mogao bi danas, u doba prizvanih "bolnih rezova", zapasti u nemale probleme. Opet je izgleda kriv, a njegovi neprijatelji ne miruju. Trebao bi smanjiti "apetit", kako već neko vrijeme i kod nas traže gotovo sve dnevne novine i televizijske kuće.

Vjerojatno će biti mnogo onih kojima se ova efektana knjižica neće svidjeti, budući da su preduboko u onome što Rancière naziva konsenzualnom demokracijom. Riječ je o prevladavajućem tipu (parlamentarne) demokracije koji ne stoji dobro s "demokratskim ekscesom" koji, navodno, može prerasti u populizam. Ne treba smetnuti s uma ni to da mnogi misli kako je pojam demokracije "ustanovljen" i da tu nema mjesta novim petljanjima. Rancière zapravo široko otvara prostor političkoga bez razmišljanja o nekim čvršćim normativnim pretpostavkama, ali u *Mržnji demokracije* njegova dramaturgija politike više računa na pokrete koji djeluju na "proširenju jednakosti javnog čovjeka na druga područja života zajednice, a osobito prema svima onima koji upravljaju kapitalističkom neograničenošću bogatstva..." (71). Na njegovim pretpostavkama mogao bi rentirati i današnji *Tea party* pokret koji je uznemirio vodeće stranke u SAD-u. Taj snažni protuestablišmentski pokret, koji buja na tradiciji američkoga populističkog konzervativizma, svakako predstavlja svojevrstu moć naroda. Međutim, trebalo bi se pomučiti da se pokažu njegove mogućnosti "univerzalizacije lokalnoga", odnosno univerzaliziranja pobune, na čemu Rancière inzistira kad govori o demokratskom ekscesu. ■